

Neįgaliųjų įvaizdis Lietuvoje – požiūris iš Skandinavijos

Bodø , Vilnius, Umeå

2009

Projektą finansavo Šiaurės šalių ministrų tarybos Nevyriausybinių organizacijų rėmimo programa

Tyrimą atliko:

Karin Ljuslinder, Kultūros ir žiniasklaidos studijų katedros vedėja, Umea universitetas, Švedija
karin.ljuslinder@kultmed.umu.se

Jurga Mataitytė-Diržiene, Socialinio darbo katedros lektorė, Vilniaus universitetas, Lietuva
jurga.mataityte@fsf.vu.lt

Lisbeth Morlandstø , Bodø universiteto koledžo docentė, Norvegija lisbeth.morlandstoe@hibo.no

Turinys

<u>1.</u>	Ižanga.....	- 4 -
<u>2.</u>	Ankstesni tyrimai	- 5 -
<u>3.</u>	Metodologija	- 8 -
<u>4.</u>	Lietuvos tyrimas.....	- 10 -
<u>5.</u>	Norvegijos tyrimas	- 16 -
<u>6.</u>	Švedijos tyrimas	- 21 -
<u>7.</u>	Baigiamoji diskusija – panašumai, skirtumai ir tolesni darbai.....	- 24 -
<u>8.</u>	Literatūra.....	- 27 -
	1 priedas	- 29 -
	2 priedas	- 33 -

1. Įžanga

Pasak „Vilmorus“ atlikto tyrimo *Žmogaus teisės Lietuvoje 2006 metais: Apžvalga*, Lietuvos visuomenė yra nepakanti sutrikusios psichikos asmenų atžvilgiu (2006)¹. Pagrindinis šio projekto tikslas yra pateikti ir pagilinti žinias apie tai, kokią sutrikusios psichikos asmens įvaizdį formuoja Lietuvos žiniasklaida. Tinkamai pateikta informacija galėtų sustiprinti sutrikusios psichikos asmenų, kaip žmonijos ir jos įvairovės sudėtinės dalies, priėmimą ir pripažinimą lygiaverčiais nariais.

Kaip masinių informacijos priemonių tyrimas gali padidinti pagarbą “kitokiems“ nei likusi visuomenės dalis? Žiniasklaida yra laikoma pačia geriausia socio-kultūrinių visuomenės reprodukcijų priemone. Visą informaciją ir žinias, kurios nėra mūsų pačių, mes gauname iš žiniasklaidos, kurią McLuhan vadino *...mūsų jausmų tęsiniu* (1967). Žiniasklaida realybę pateikia pasirinktinai – iš viso įvykių srauto sukonstruodama paviršutinišką kasdienybės atspindį. Žiniasklaidos pateikiamas realybės atspindys (įvaizdis) įtakoja ne tik visuomenę, bet ir už sprendimų priėmimą atsakingus asmenis (politikus). Kai šis įvaizdis yra neigiamas ir sutrikusios psichikos asmenys apibūdinami kaip agresyvūs ir pavojingi, – tai daro įtaką ne tik visuomenės nuomonei, tačiau potencialiai veda prie griežtesnio teisinio šios srities reguliavimo. Tai savo ruožtu gali sukelti šių asmenų kaip grupės atskyrimą ir mažinti jų integracijos į visuomenę galimybes.

Kaip pagrindinis informacijos šaltinis žiniasklaida galėtų labai įtakoti sutrikusios psichikos asmenų destigmatizavimą. Tinkamu būdu pateikta informacija galėtų sugriauti išankstinį nusistatymą bei stereotipus apie sutrikusios psichikos asmenis. Šios srities tyrimų žymiausieji lyderiai, tarp jų P. Corrigan (Čikagos universiteto Psichiatrinės reabilitacijos centro docentas), G. Thornicroft (Londono Kings koledžo Psichiatrijos instituto Sveikatos paslaugų tyrimo departamento vadovas, bendruomeninės psichiatrijos profesorius) ir kiti mano, kad žiniasklaidą naudojančios viešos kampanijos yra viena iš efektyviausių priemonių mažinant sutrikusios psichikos asmenų stigmą ir neigiamą įvaizdį.

Pirminis šio tyrimo tikslas yra nustatyti, kokią sutrikusios psichikos asmenų ir psichinės sveikatos priežiūros įstaigų įvaizdį kuria Lietuvoje spausdinama žiniasklaida ir internetiniai naujienų tinklalapiai bei palyginti juos su Norvegijos ir Švedijos žiniasklaidoje naudojamu įvaizdžiu bei ankstesniais šios srities tyrimais.

(1) Viešosios nuomonės apklausos rezultatai: http://www.hrmi.lt/admin/Editor/assets/ZT_menuo_2006_Vilmorus_pristatymas.pdf

2. Ankstesni tyrimai

Žiniasklaidą ir psichinės sveikatos priežiūros paslaugas teikiančių įstaigų tyrimų skaičius nėra didelis, ypač tarp žiniasklaidos tyrėjų. John Clogstone (1989) teigia, kad „mokslinė literatūra apie žiniasklaidą praktiškai ignoravo šią sritį“. Daugeliu atveju šis teiginys atitinka šiandieninę situaciją. Apžvelgiant platesnę žmonių su negalia temą galima rasti daugiau tyrimų, tačiau labai nedaug apie sutrikusios psichikos asmenis. Remiantis paskelbtais ribotais tyrimais, visgi galima daryti pakankamai pagrįstus apibendrinimus apie tai, kaip žiniasklaida vaizduoja sutrikusios psichikos asmenis. Pirmiausia, dauguma tyrimų, susijusių su bet kokiais neįgaliais asmenimis, yra susiję su filmu kaip mediumu (Pointon 1997). Tai iš dalies stebina, kadangi tiek Cumberbatch ir Negrine (1992), tiek Ljuslinder (2000) randa palyginti daugiau istorijų, atspindinčių neįgaliųjų temą žiniasklaidoje negu literatūroje. Antra, tyrimuose daroma išvada, kad sutrikusios psichikos asmenys, pavaizduoti žiniasklaidoje, dažniausiai pateikiami kaip nestabilūs ir į prievartą linkę nusikaltėliai (Wahl, 1995).

Amerikiečių psichologas Otto Wahl (1995) mano, kad informaciją apie psichikos sveikatą plačioji visuomenė tikriausiai gauna ne iš psichologijos žurnalų ar viešųjų informavimo kampanijų: „Labiau tikėtina, kad visuomenės žinios apie psichines ligas ateina iš šaltinių, esančių kur kas arčiau namų, šaltinių, su kuriais mes visi susiduriame kasdien – iš žiniasklaidos“. Glasgow Media Group išanalizavo visų tipų žiniasklaidą, nuo žinių tekstų iki literatūros, spaudos ir televizijos, taip pat ir vaikams skirtos literatūros. Jų išvada – daugiau nei pusė visų programų ir žinių identifikuoja sutrikusios psichikos asmenis kaip vienaip ar kitaip linkusius į smurtą.

Jeigu Wahl yra teisus, visa tai gali labai paveikti psichikos ligų įvaizdį ir, kaip išdava, sukurti stigmą visai šiomis ligomis sergančių žmonių grupei. Vėliau skelbtame straipsnyje Dara Roth Edney (2004) teigia, kad: „Per paskutiniuosius 30 metų buvo atlikta nemažai tyrimų norint nustatyti, kokią įtaką visuomenės įsitikinimams (įsitikinimų sistemai) daro žiniasklaida. Tyrimai nustatė, kad žiniasklaidos galia įtakoti visuomenės nuomonę bei lygis, kuriuo visuomenė pasikliauja žiniasklaidos pateikta reprezentacija, kartu sudėjus paverčia žiniasklaidą viena iš pačių įtakingiausių priemonių išsivysčiusiose visuomenėse.“ Taigi su išankstiniu neigiamu nusistatymu žiniasklaidos sukurtas stereotipinis sutrikusios psichikos asmenų paveikslas gali paskatinti jų stigmatizaciją ir sukelti jų atžvilgiu diskriminacinius veiksmus. Štai kodėl žiniasklaidos ir psichikos sutrikimų tyrimas yra toks svarbus. Šio skyriaus likusioje dalyje mes pristatysime tyrimus, skelbtus trijose mūsų šalyse ir užsienyje.

Lietuvoje beveik nebuvo atlikta tyrimų, kaip žiniasklaida vaizduoja sutrikusios psichikos asmenis. Ruškus J. ir Daugėla M. (2003) atliko tyrimą *Socialinio fizinės negalios vaizdinio Lietuvos žiniasklaidoje (laikraščiuose) struktūra ir kryptingumas*. Pasak autorių, tyrimas rodo, kad fizinės negalios vaizdavimo struktūra žiniasklaidoje yra daugiadimensinė ir nevienareikšmė. Iš vienos pusės, asmenys su fizine negalia yra rodomi kaip suprantantys savo trūkumus ir pajėgiantys juos įveikti. Iš kitos pusės, jie tėra gydymo

įstaigų požiūrio ir procedūrų objektas. Tai yra vienintelis mokslinis tiriamasis darbas apie socialiai pažeidžiamų grupių Lietuvoje vaizdavimą žiniasklaidoje.

Švedijoje Birgitte Höijer ir Joel Rasmussen (2005) atliko tyrimą apie su psichinės sveikatos problemomis susijusios prievartos ir nusikaltimų vaizdavimą didžiuosiuose šalies laikraščiuose bei žymiausioje televizijos naujienų laidoje *Rapport*. Tyrimas buvo pradėtas po Švedijos užsienio reikalų ministrės Anna Lindh nužudymo 2003 metais. Tyrimo autoriai padarė išvadą, kad daugumoje straipsnių ir žinių pranešimų žurnalistai nedaro skirtumo tarp asmens ir nusikaltimo, teiginys „protiškai nesveikas“ dažnai naudojamas kaip nusikaltimo motyvo paaiškinimas. Taip pat teigiama, kad žinių pranešimuose beveik neįmanoma surasti kitokio požiūrio apie žmogžudį su psichikos negalia. Tyrėjai klausia, kokias žinias ir įvaizdžius apie psichikos sutrikimus tokie naujienų pranešimai perteikia žmonėms.

Norvegijoje Lisbeth Morlandstø (2006), naudodama kiekybinę turinio analizę, atliko tyrimą, kaip psichinė sveikata ir sutrikusios psichikos asmenys vaizduojami nacionaliniuose ir regioniniuose laikraščiuose. Ji taip pat apklausė žurnalistus, dirbančius į tyrimą įtrauktuose laikraščiuose. Tyrimas, kuris buvo atliktas kaip Morlandstø daktaro disertacijos tezių sudėtinė dalis, apima psichiatrijos reformos Norvegijoje (1999–2006) pirmus dvejus metus. Jo išvados rodo, kad yra skirtumas tarp to, kaip žurnalistai nori aprašyti psichinės sveikatos sritį ir kaip tai skelbiama laikraščių naujienose. Žurnalistai teigia norintys pateikti dabartinę sutrikusios psichikos asmenų patirtį, tačiau jie labai retai kalba su tokiais asmenimis. Vietoj jų žurnalistai kalba su gydytojais ir politikais. Kaip teigia Morlandstø, tikriausiai dėl tam tikros distancijos tarp žiniasklaidos ir sutrikusios psichikos asmenų problemų, žinių pranešimuose apie nusikaltimus ir psichinę sveikatą dažniausiai pastaroji ir nurodoma kaip smurtinio nusikaltimo priežastis.

Švedijoje ir Norvegijoje atlikta keletas kitų tyrimų, kaip neįgalumas vaizduojamas žiniasklaidoje. Jie yra šiek tiek susiję su psichikos sutrikimų turinčiais asmenimis. Vienas iš tyrimų, atliktų Karin Ljuslinder (2002), nagrinėja sutrikusios psichikos asmenų rodymą Švedijos televizijoje. Švedijos visuomeninės televizijos atsiradimo pradžioje 1950–1960 metais sutrikusios psichikos asmenys iš viso nebuvo rodomi. Aštuntajame dešimtmetyje situacija pasikeitė, tačiau sutrikusios psichikos asmenims nebuvo leidžiama kalbėti patiems. Vietoj jų visuomet būdavo leidžiama kalbėti slaugytojui, gydytojui ar politikui.

Jei asmenys su fizine negalia buvo daugmaž „nematomi“ kitose žiniasklaidos priemonėse, išskyrus naujienas, tai sutrikusios psichikos asmenys buvo rodomi kūrinių ekranizacijose, TV serialuose, dramose. Žiniose rodomas sutrikusios psichikos asmuo buvo dažniausiai vaizduojamas kaip infantiliškas, o kūrinių ekranizacijose, TV serialuose, dramose – dažniausiai kaip nusikaltėlis.

Jei mes pažiūrėtume plačiau, tarptautiniu požiūriu, žiniasklaidos ir psichinės sveikatos tyrimų skaičius yra pakankamai ribotas, tačiau tam tikri tyrimų centrai užsiima kaip tik šia sritimi. Vienas iš tokių yra jau anksčiau minėtas Glasgow Media Group iš Glazgo universiteto, kuris turi keletą tyrinėtojų, besigilinančių į žiniasklaidos ir psichinės sveikatos tyrimų sritį. Jų tyrimas pirmiausia koncentruojasi į tai, kaip žiniasklaidos priemonių pateikiamas įvaizdis paveikia žmonių (žiūrovų) požiūrį. Tyrimas apima tiek žinių turinio

(rašytinio, audio ir vizualinio) analizę, tiek ir interviu su sutrikusios psichikos asmenimis, t.p. žiniasklaidos tekstų gavėjus, žiniasklaidos programų ir tekstų prodiuserius bei redaktorius. Tyrinėtojai artimai bendradarbiauja su įvairiomis nevyriausybinėmis organizacijomis, kurios aktyviai naudoja žiniasklaidos tyrimų rezultatus ir kritikuodami žurnalistus dėl neteisingo psichinės sveikatos problemų interpretavimo (žr. Philo, McLaughlin and Henderson 1996, Philo 1996 ir 1999). Čia naudojami duomenys, gauti tiriant, kaip žiniasklaida vaizduoja neįgalumą. Pateikiamas Colin Barnes (1992) iš D. Britanijos tyrimas apie tai, kad vaizduojant neįgaliuosius knygoje, filmuose, televizijoje, laikraščiuose kaip silpnus, bejėgius ir priklausančius nuo kitų žmonių malonės, palaikomas jų neigiamas įvaizdis visuomenėje.

Naujojoje Zelandijoje John Coverdale, Raymond Nairn & Donna Claasen (2002) atliko nacionalinio masto tyrimą apie tai, kaip šalies žiniasklaida vaizduoja psichikos sutrikimus. Jis remiasi visais spausdintoje žiniasklaidoje prieinamais pavyzdžiais apie psichikos sutrikimų aprašymą. Tyrimas parodo, kad dominuoja neigiami aspektai, kurie kuria stereotipinę stigmatizuojantį psichikos sutrikimų vaizdą.

Gail Auslander ir Nora Gold (1999) tyrimas, lyginantis, kaip skirtingos neįgaliųjų grupės vaizduojamos laikraščiuose, apėmė Kanadą ir Izraelį. Buvo nustatyta, kad sutrikusios psichikos asmenys yra kur kas dažniau vaizduojami neigiamai negu asmenys su fizine negalia. Tyrėjai padarė išvadą, kad žiniasklaida sustiprina neigiamą neįgaliųjų, ypač sutrikusios psichikos asmenų, įvaizdį. Heather Stuart (2006), tyrinėdama Kanados žiniasklaidą, teigia, kad ji „pateikia smarkiai dramatinę ir iškreiptą sutrikusios psichikos asmenų įvaizdį, ypač pabrėžiant pavojingumą, nusikalstamą pobūdį ir nenusipėjimą“. Tačiau ji taip pat nurodo potencialią žiniasklaidos lobizmo ir bendradarbiavimo naudą, kad pozityvesnis ir tikslesnis būtų sutrikusios psichikos asmenų vaizdavimas žiniasklaidoje (atitinkamai keistūsi visuomenės ir pačių neįgaliųjų požiūris į save).

JAV šioje srityje dirba jau anksčiau minėtas Otto Wahl, kuris laikomas vienu pagrindinių šios srities žinovų. Kiti žinomi tyrinėtojai iš JAV yra Patricia A. Stout, Jorge Villegas ir Nancy A. Jennings, kurie 2004 metais paskelbė straipsnį, teigiantį, jog šiai sričiai JAV vis dar skiriama labai mažai dėmesio. Jų nuomone, reikia tyrinėti platesnį žiniasklaidos sukurtų įvaizdžių spektrą, kreipiant dėmesį ne tik į galutinį produktą, tačiau ir į tokių įvaizdžių kūrimo procesą. Didžiausia problema yra ta, kad trūksta tyrimų apie sutrikusios psichikos asmenų vaizdavimo žiniasklaidos priemonėse poveikį formuojant pažiūrį į sutrikusios psichikos asmenis ir tokių asmenų stigmatizavimą.

3. Metodologija

Šiame tyrimas naudojamas turinio analizės kiekybinis metodas. Tyrimo duomenis sudaro 566 straipsniai iš nacionalinių Lietuvos (144), Švedijos (161) ir Norvegijos (261) laikraščių. Terminas „straipsnis“ naudojamas apibūdinti naujienų pranešimus (žinias), reportažus, laikraščio pagrindinius straipsnius, pastabas ir kt. Nacionalinės spaudos pavyzdžiai apima visus straipsnius tikslingai parinktuose laikraščiuose, kuriuose vienu ar kitu aspektu minimi sutrikusios psichikos asmenys, ir kurie buvo išspausdinti per 2008 metų tris rudens mėnesius. Tiksliniai laikraščiai apima po tris nacionalinius laikraščius Švedijoje ir Norvegijoje bei keturis nacionalinius laikraščius ir tris internetinius naujienų tinklalapius Lietuvoje².

1 lentelė. Laikraščiai ir internetiniai naujienų tinklalapiai

Šalis	Laikraštis	Tinklapis
Lietuva	„Lietuvos rytas“ ir jo tinklalapis www.lrytas.lt buvo laikomi vienu informacijos šaltiniu „Respublika“ „Vakaro žinios“ „15 minučių“	www.delfi.lt www.zebra.lt
Norvegija	„Aftenposten“ „Dagbladet“ „Verdens Gang“	
Švedija	„Aftonbladet“ „Expressen“ „Dagens Nyheter“	

Valstybės turi skirtingą laikraščių leidybos istoriją ir tradicijas. Norvegija savo išskirtiniais bruožais dažnai apibūdinama kaip „laikraščių kraštas“. Ji ne tik turi didelį laikraščių skaičių, lyginant su gyventojų skaičiumi, tačiau pasižymi ir didele jų įvairove, ypač vietiniame ir regioniniame lygmenyje. Kiekviena maža bendruomenė turi savo laikraštį. Švedijoje padėtis yra panaši, tačiau vietiniai laikraščiai kur kas mažiau paplitę. Švedijoje, palyginus su Norvegija, yra daugiau nacionalinių laikraščių ir tarp jų vyksta didesnė konkurencija, ypač didžiuosiuose miestuose. Lietuva nuo minėtų šalių skiriasi tuo, kad turi palyginti mažiau regioninių laikraščių, tačiau nacionaliniu lygmeniu jų skaičius yra panašus.

Nacionaliniai laikraščiai, kaip šio projekto informacijos šaltiniai, buvo pasirinkti palyginimo tikslais. Vietiniai ir regioniniai laikraščiai ne tik turi skirtis, bet jų reikšmė šiose trijose šalyse taip pat yra nevienoda, taigi juos palyginti tarpusavyje yra kur kas sunkiau. Norvegijoje ir Švedijoje dauguma pagrindinių internetinių naujienų tinklalapių yra susiję su didelėmis žiniasklaidos bendrovėmis, taigi savo turiniu dažniausiai atkartoja vienas kitą. Lietuvoje, priešingai, internetinių naujienų tinklalapiai yra labiau nepriklausomi. Kai kurie leidiniai turi tik internetines versijas, taip atlikdami tokį pat vaidmenį kaip ir laikraščiai Norvegijoje ir Švedijoje. Todėl buvo nuspręsta įtraukti į tyrimą tik Lietuvos internetinių naujienų tinklalapius, nors juos interpretuoti yra sunku.

⁽²⁾ Straipsnių paieška buvo atliekama naudojantis tokiais elektroniniais archyvais kaip „Mediearkivet“ ir „Presstext“ Švedijoje ir „Retriever“ Norvegijoje. Lietuvoje straipsniai buvo išrinkti iš spausdintų laikraščių Nacionalinėje bibliotekoje ir internetinių tinklalapių archyvų.

Į straipsnių pavyzdžius yra įtraukti visi žiniasklaidos tekstai, gauti iš pasirinktų šaltinių, kuriuose minimi psichikos sutrikimai. Bendri paieškos raktiniai terminai buvo *psichinė sveikata, psichikos liga, psichikos sutrikimas, psichikos ligoniai, psichinės sveikatos gydymas ar gydytojai, psichinės sveikatos priežiūros paslaugų vartotojai*.

Norint paruošti duomenis kiekybinei turinio analizei, buvo sukurti kintamieji, nurodantys įvairias straipsnio charakteristikas. Pirmieji trys kintamieji nurodo panaudotos žiniasklaidos šaltinio (laikraščio ar internetinio naujienų tinklalapio) „faktus“ ir datą, kada iš pasirinkto laikotarpio pasirodė nurodytas straipsnis. Kintamieji 4–7 nurodo informaciją apie straipsnio turinį ir formą, antraštę, pagrindinę straipsnio temą, žanrą ir dydį. Kintamieji 8–11 nurodo pagrindinius straipsnių asmenis ir apibūdina sutrikusios psichikos asmenis. Galiausiai kintamieji 12–13 nurodo straipsnyje panaudotus informacijos šaltinius, ar žurnalistai naudojo statistiką. Kiekvienam kintamajam buvo suteiktos kelios galimos reikšmės. Pavyzdžiui, kintamajam „pagrindinė tema“ buvo nurodytos tokios reikšmės kaip psichikos sutrikimas, politika, nusikaltimas, gydymas, pramoga ir kita (žr. kintamųjų ir jų reikšmių sąrašą, 1 priedas).

4. Lietuvos tyrimas

Nuo 2008 metų rugsėjo iki 2008 metų gruodžio iš keturių didžiausių Lietuvos laikraščių ir trijų lankomiausių internetinių naujienų tinklalapių buvo išrinkti 144 straipsniai (žr. 1 lentelę Lietuva, 2 priedas), kuriuose vienu ar kitu aspektu buvo paliesta tiriama sritis. Daugiau nei 60% straipsnių buvo atrinkta iš spausdintų laikraščių, likusioji dalis – iš internetinių tinklalapių. Visi laikraščiai, išskyrus „15 minučių“, gali būti prenumeruojami ar perkami atskirai ir jie visi yra leidžiami tik rytais. Laikraštis „15 minučių“ yra nemokamas.

Žanras

Didžioji dauguma šiame tyrime analizuotų straipsnių buvo naujienų pranešimai ir trumpos žinutės – atitinkamai 64% ir 28%. Kiti žanrai (reportažai, debatai-diskusijos, skaitytojų laišakai ir kt.) analizuojamoje medžiagoje buvo reti ir sudarė tik 8% (žr. 7 lentelę 2 priedas). Tai nestebina, nes šis tyrimas apėmė laikraščius ir internetinius naujienų tinklalapius. Dauguma šių dviejų žanrų straipsnių antraščių (75%) neminėjo psichikos sutrikimų (žr. 4 lentelę 2 priedas). Dažniausiai pagrindinis straipsnio personažas buvo sutrikusios psichikos asmuo (apie 40% abiejuose žanruose). Nusikaltimai buvo pagrindinė šių dviejų žanrų tema – atitinkamai 36% naujienų pranešimuose ir 27% trumpose žinutėse.

Tyrimo rezultatai rodo, kad reportažai, kuriuose kalbama apie psichikos sveikatos problemas, pasitaiko retai. Tik du straipsniai (1,4%) apie psichinės sveikatos problemas buvo pateikti kaip reportažas ir jie abu buvo išspausdinti laikraštyje „Lietuvos rytas“.

Pagrindinė tema

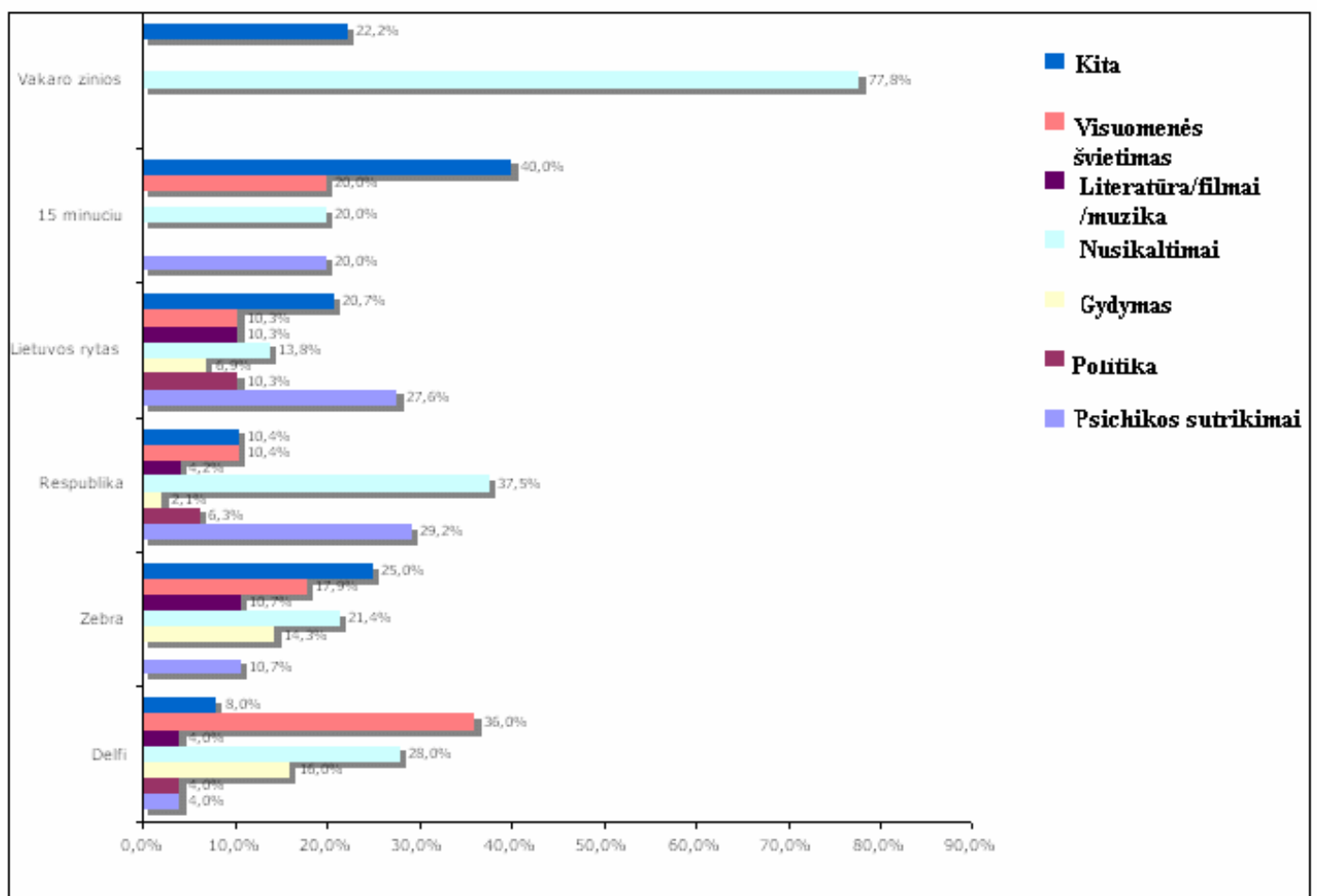
Straipsniai buvo analizuojami pagal jų pagrindinę temą. Duomenys rodo, kad trečdalis (30%) visų straipsnių pagrindinių temų buvo „nusikaltimai“. Kita populiariausia tema buvo „psichikos ligos“. Gana didelę temų dalį (19%) sudarė „visuomenės švietimas“ – vaikų auginimas ir auklėjimas, pagalba artimiesiems, psichologinių problemų sprendimas ir pan. (žr. 5 lentelę 2 priedas). Galima daryti prielaidą, jog tai rodo, kad Lietuvos žiniasklaida palaiko visuomenės švietimo tradicijas - žiniasklaida naudojama ne vien kaip informavimo, bet ir kaip švietimo priemonė. Būtų įdomu atlikti tolesnius tyrimus, norint sužinoti, kokia informacija apie psichikos sutrikimus slypi šiuose šviečiamuosiuose straipsniuose.

Nagrinėjant, kaip pagrindinės straipsnių temos įvairuoja skirtingų laikraščių internetiniuose tinklalapiuose, galima pastebėti, kad laikraštyje „Respublika“ (leidinyje, kuris turėjo didžiausią straipsnių skaičių) labiausiai paplitusios temos buvo „nusikaltimai“ (34%) ir „psichikos sutrikimai“ (29%). Tinklalapyje www.zebra.lt (tinklalapis, kuriame buvo didžiausias straipsnių skaičius) labiausiai (25%) paplitusi tema buvo „kita“ (straipsniai apie įžymybių gyvenimą, emigraciją, keistai besielgiančius žmones ir kt.) ir „nusikaltimai“ (21%). Didžiausias straipsnių skaičius, kur pagrindinė tema „nusikaltimai“, buvo laikraštyje „Vakaro žinios“ (78%). Šis laikraštis dažnai vadinamas „geltonąja“ ar „bulvarine“ spauda. Tačiau

jame spausdintų straipsnių skaičius yra labai mažas tik 9 (6% visų surinktų straipsnių). Mažiausias skaičius straipsnių, kurių pagrindinė tema „nusikaltimai“, buvo paskelbtas laikraštyje (ir tinklalapyje) „Lietuvos rytas“ (14%).

Tema „politika“ buvo mažiausiai liečiama tirtuose straipsniuose – tik 5% iš visų (Iš viso septyni straipsniai). Tai rodo, jog viešojoje erdvėje vis dar vengiama nagrinėti psichinės sveikatos problemas, todėl šios srities praktika ir politika taip pat nėra analizuojama ir diskutuojama.

Žemiau esantis paveikslas parodo straipsnių pagrindinių temų analizuotuose laikraščiuose pasiskirstymą.

1 paveikslas. Straipsnių pagrindinės temos analizuotuose laikraščiuose/interneto tinklalapiuose

Kaip jau minėta, tiriamoje medžiagoje buvo rasta daug straipsnių, kurių pagrindinė tema „nusikaltimai“. Taip pat norėta iširti, ar straipsniuose, kur nusikaltimai nebuvo pagrindinė tema, buvo kriminalinių aspektų. Didžioji dalis analizuotų straipsnių (67%) neturėjo kriminalinių aspektų, tačiau vienas trečdalis (33%) palietė šią temą. Tai atitinka duomenis apie straipsnių pagrindines temas, kurių trečdalis taip pat buvo susiję su nusikaltimais. Lyginant skaičių straipsnių, kuriuose pagrindinė tema buvo nusikaltimas, su skaičiumi straipsnių, kuriuose buvo kriminalinių aspektų, pastarųjų buvo daugiau (keturiais straipsniais).

2 lentelė. Kriminaliniai aspektai straipsniuose skirtinguose laikraščiuose/internetiniuose tinklalapiuose (procentais)

Kriminalinė tematika	„Delfi“	„Zebra“	„Respublika“	„Lietuvos rytas“	„15 minučių“	„Vakaro žinios“	Iš viso
Taip	28	25	46	14	20	78	33
Ne	72	75	54	86	80	22	67
Iš viso	100	100	100	100	100	100	100
N=	25	28	48	29	5	9	144

Kaip matyti iš 2 lentelės, laikraštis „Vakaro žinios“ turėjo didžiausią skaičių straipsnių su kriminaliniais aspektais – 78%. Mažiausiai tokių straipsnių buvo išspausdinta laikraštyje „Lietuvos rytas“ – 14%. Internetiniuose tinklalapiuose straipsnių su kriminaliniais aspektais skaičius yra labai panašus – 28% www.delfi.lt ir 25% www.zebra.lt.

Straipsnių analizė taip pat rodo, kad 89% visų straipsnių su kriminaliniais aspektais pagrindinė tema buvo „nusikaltimai“ ir tik 6% tokių straipsnių pagrindinė tema buvo psichikos liga. Galima pastebėti, kad gana dažnai tokiuose straipsniuose daromos prielaidos, jog įtariamasis gali būti sutrikusios psichikos arba yra siunčiamas atlikti psichiatrinę ekspertizę – tokios prielaidos paprastai remiasi spėlionėmis, o ne faktais. Tai tik sustiprina sutrikusios psichikos asmenų neigiamą įvaizdį žiniasklaidoje.

Pagrindinis asmuo/veikėjas straipsnyje

Visi straipsniai buvo analizuojami siekiant nustatyti pagrindinį asmenį/veikėją juose. 38% visų straipsnių pagrindinis asmuo/veikėjas buvo sutrikusios psichikos. Antra pagal dydį pagrindinio asmens kategorija buvo visuomenė. 3 lentelė rodo, kaip pasiskirsto straipsnių pagrindinių asmenų kategorijos pagal laikraščius/internetinius tinklalapius.

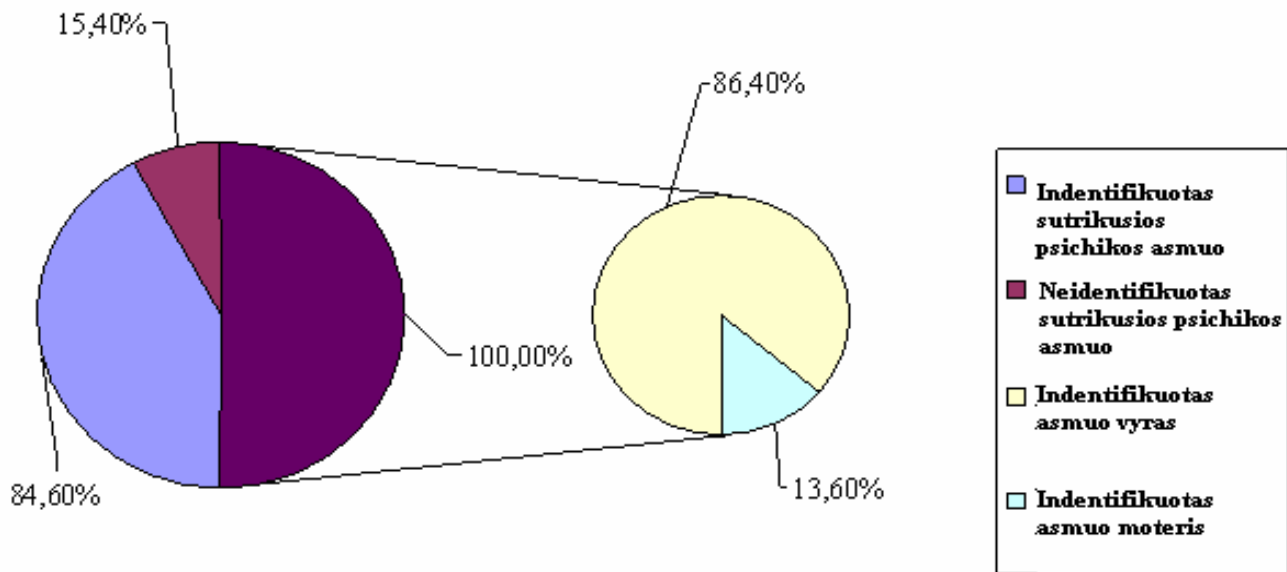
3 lentelė. Pagrindinis asmuo skirtinguose laikraščiuose/internetiniuose tinklalapiuose (procentais)

Pagrindinis personažas	„Delfi“	„Zebra“	„Respublika“	„Lietuvos rytas“	„15 minučių“	„Vakaro žinios“	Iš viso
Sutrikusios psichikos asmuo	28	32	46	38	80	22	38
Visuomenė	7	7	12	10	0	22	13
Nėra pagrindinio asmens	3	18	14	7	0	0	10,5
Kitas	4	11	10	7	20	0	10,5
Autorius, aktorius-ė, muzikantas	1	21	6	7	0	0	8
Nusikaltėlis	0	4	4	0	0	33	4
Politikas	1	0	0	14	0	11	4
Psichiatras	0	7	0	10	0	0	4
Ekspertai	0	0	4	3	0	0	2
Vaikai ir jaunimas	0	0	4	0	0	11	2
Policija	0	0	0	3	0	0	1
Šeima ir draugai	0	0	2	0	0	0	1
Profesionalūs slaugytojai	8	0	0	0	0	0	2
Iš viso	100	100	100	100	100	100	100
N=	25	28	48	29	5	9	144

Analizuojant duomenis pagal du kriterijus – straipsnio pagrindinę temą ir straipsnio pagrindinį asmenį matyti, kad sutrikusios psichikos asmuo taip pat buvo pagrindinis asmuo straipsniuose, kurių tema – „psichikos ligos“ (63%) ir „nusikaltimai“ (60%).

Sutrikusios psichikos asmenys identifikuojami 37% visų straipsnių (žr. 10 lentelę, 2 priedas). Dažniausiai sutrikusios psichikos asmenys identifikuojami, kai pagrindinė straipsnio tema yra „nusikaltimai“ (63%) ir „psichikos ligos“ (44%). Naujienų pranešimų žanre sutrikusios psichikos asmenys identifikuojami 39% straipsnių. Reportažuose (du straipsniai) sutrikusios psichikos asmenys identifikuojami 100%, tačiau pastaruoju atveju teigiama yra tai, kad šiuose straipsniuose sutrikusios psichikos asmenys buvo pagrindiniai informacijos šaltiniai ir jiems buvo leista kalbėti, papasakoti apie savo patirtį gyvenant su liga.

Sutrikusios psichikos asmenų identifikavimo žiniasklaidos straipsniuose tyrimo rezultatai verčia nerimauti, kuomet analizuojami tie straipsniai, kuriuose nusikaltimai yra pagrindinė tema, o sutrikusios psichikos asmenys yra tokių straipsnių pagrindiniai veikėjai (26 straipsniai, arba 18% visų straipsnių). Šiuose straipsniuose sutrikusios psichikos asmenys yra identifikuoti 85% (22 atvejai). Iš identifikuotų asmenų 86% sudaro vyrai ir 14% moterys. Tai iliustruota 2 paveiksle.

Tai yra nerimą kelianti tendencija, nes tokiam asmeniui prikabinama dviguba etiketė – nusikaltėlio ir sutrikusios psichikos asmens. Tokių straipsnių žiniasklaidoje bendra tendencija yra ta, kad žmonės spaudoje nuteisiami anksčiau, negu tai padaro teismas.

Beveik pusėje visų straipsnių (44%) sutrikusios psichikos asmenys atstovauja patys save ir 33% straipsnių jie atstovauja visą sutrikusios psichikos žmonių grupę (žr. 11 lentelę 2 priedas).

Informacijos šaltinis

Kas gi yra straipsnių, kuriuose vienaip ar kitaip paliečiama psichikos sutrikimų tema, pagrindinis informacijos šaltinis? Informacijos šaltinių pasiskirstymas parodytas 12 lentelėje, 2 priedas.

Dažniausiai informacijos šaltinis buvo kažkas kitas (50% straipsnių) – daugumoje atvejų šaltinis tiksliai nebuvo minimas, todėl galima manyti, kad šaltinis buvo pats žurnalistas. Policija buvo labiausiai identifikuojamas informacijos šaltinis – 17% straipsnių. Kitas labiausiai identifikuojamas šaltinis buvo psichiatras – 16% visų straipsnių. Sutrikusios psichikos asmenys buvo informacijos šaltiniais tik 10% straipsnių. Politikai, globos ir rūpybos specialistai (pvz., socialiniai darbuotojai, slaugės ir kt.) buvo rečiausiai minimas informacijos šaltinis – kiekvienas tik 4% straipsnių.

Analizuojant, kas yra informacijos šaltinis pagal straipsnių pagrindines temas, galima pastebėti, kad kai pagrindinė tema yra psichikos sutrikimas, informacijos šaltinis yra kas nors kitas (36% straipsnių,

labiausiai tikėtinas šaltinis – patys žurnalistai), toliau seka psichiatrai (17% straipsnių), ir tik po jų – sutrikusios psichikos asmenys (14% straipsnių). Straipsniuose su „nusikaltimo“ tema pagrindinis informacijos šaltinis yra policija (29% atvejų), teisėjai ir teisininkai buvo informacijos šaltinis 13% visų straipsnių. Kai straipsnio pagrindinis asmuo yra sutrikusios psichikos asmuo (38% straipsnių), jis yra nurodomas kaip informacijos šaltinis tik 22% straipsnių. Taigi net tokiais atvejais, kai straipsnis yra rašomas apie sutrikusios psichikos asmenis, jiems tik retkarčiais leidžiama pasisakyti.

Analizei išrinktuose straipsniuose beveik nėra statistinės informacijos apie psichikos sutrikimus (tokia informacija nurodyta tik 4% straipsnių). Galima sakyti, kad žurnalistai nesistengia pagrįsti savo teiginių statistiniais duomenimis (ar faktais). Taip pat nepateikiama informacijos apie organizacijas, teikiančias pagalbą krizinėse situacijose – savižudybių atvejais ir pan. Tuo tarpu iš žiniasklaidos būtų galima tikėtis socialiai atsakingų veiksmų – pateikti informaciją apie organizacijas, teikiančias pagalbą savižudybių ir panašių situacijų atvejais po to, kai jos aprašomos.

Apibendrinimas

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma straipsnių, kuriuose vienaip ar kitaip kalbama apie psichikos sutrikimus ar psichinės sveikatos problemas, yra parašyti reportažo arba trumpų žinučių žanrais, kur pagrindinė tema yra nusikaltimai, o pagrindinis veikėjas yra sutrikusios psichikos asmuo. Iš tokių straipsnių antraščių dažniausiai nėra aišku, kad juose bus kalbama apie psichikos sutrikimus ar psichinės sveikatos problemas.

Reportažų, aprašytų atvejų gilesnio tyrimo trūkumas kelia nerimą, nes daugumoje analizuotų straipsnių pagrindinė tema buvo „nusikaltimai“, todėl tokie naujienų pranešimai ir trumpos žinutės sudaro prielaidas vaizduoti sutrikusios psichikos asmenis kaip pavojingus nusikaltėlius. Tai savo ruožtu kuria šios pažeidžiamos grupės neigiamus stereotipus ir stiprina jų stigmą.

Tik retais atvejais sutrikusios psichikos asmuo yra straipsnio, liečiančio psichikos sutrikimų tematiką, informacijos šaltinis. Kur kas dažniau informacijos šaltiniai yra oficialūs asmenys, tokie kaip policijos atstovai, psichiatrai ir kitokie ekspertai. Daugeliu atvejų sutrikusios psichikos asmuo neturi galimybių išreikšti savo nuomonę.

Kitas labai svarbus veiksnys psichinės sveikatos priežiūros srityje, kurio taip pasigendama, yra psichinės sveikatos priežiūros institucijos. Nors jos ir dominuoja Lietuvos psichinės sveikatos priežiūros sistemoje, tačiau yra beveik neminimos straipsniuose ir lieka uždaros visuomenei. Kaip buvo nurodyta „Žmogaus teisių stebėsenos uždaroje psichikos sveikatos priežiūros ir globos institucijose“³ ataskaitoje, didelės stacionarios globos ar gydymo institucijos negali ir tinkamai neapsaugo pagrindinių žmogaus teisių. Viena iš nerimą keliančių aplinkybių yra ta, kad tai žiniasklaidą domina kur kas mažiau, nei lengvai sukurpiama istorija, kur nusikaltimą įvykdė tariamai sutrikusios psichikos asmuo.

(3) „Žmogaus teisių stebėsenos uždaroje psichikos sveikatos priežiūros ir globos institucijose“, Ataskaita, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Globali iniciatyva psichiatrijoje, Sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“, Viliaus psichosocialinės reabilitacijos centras, Vilnius 2005

5. Norvegijos tyrimas

Atliekant tyrimą Norvegijoje buvo pasirinkti trys laikraščiai, du iš jų tik parduodami atskirai⁴ ir vienas prenumeruojamas⁵. Iš viso per trijų mėnesių laikotarpį nuo spalio iki gruodžio visuose trijuose laikraščiuose buvo rastas 261 straipsnis psichinės sveikatos ar sutrikusios psichikos asmenų tema (žr. 1 lentelę Norvegija, 2 priedas). Apytiksliai pusė iš visų straipsnių buvo rasti laikraštyje, platinamame prenumeratos pagrindu. Reikia paminėti, kad šis laikraštis išeina 2 kartus per dieną (rytą ir vakare).

Žanras

Beveik pusė visų straipsnių, rastų trijuose laikraščiuose, buvo naujienų pranešimai. Tai neturi stebinti, nes tiriama naujienų žiniasklaida. Tačiau keletą dalykų verta pastebėti. Naujienų pranešimų lyginamasis skaičius yra didesnis atskirai parduodamuose laikraščiuose negu prenumeruojamame ir skaitytojų laišakai yra kur kas dažnesni prenumeruojamame laikraštyje, negu atskirai parduodamuose leidiniuose (tabloiduose), taip atspindint skirtingus šių dviejų laikraščių vaidmenis. Tiesą sakant, daugiau nei ketvirtį visų straipsnių prenumeruojamame laikraštyje sudaro skaitytojų laišakai. Jų skaičius iš dalies stebina, nes tai yra pats didžiausias prenumeruojamas laikraštis šalyje.

4 lentelė. Žanras ir laikraštis (procentais)

Laikraštis Žanras	„Verdens Gang“	„Dagbladet“	„Aftenposten“	Iš viso
Naujienų pranešimas	63	51	38	48
Reportažas	2	6	6	5
Debatai (kronika)	18	14	9	12
Skaitytojų laišakai	0	7	25	14
Pastabos	13	18	18	17
Vedamojo karikatūros	2	0	0	1
Redakcijos skiltis	2	4	2	3
Iš viso	100	100	100	100
N=	55	81	125	261

Kaip matyti iš 4 lentelės, prenumeruojamame laikraštyje yra šiek tiek daugiau reportažų, lyginant su atskirai parduodamais laikraščiais, ypač su „Verdens Gang“ (8 iš 14 reportažų). Tai gali reikšti, kad „Aftenposten“ naudoja daugiau resursų atskiroms istorijoms aprašyti negu „Verdens Gang“. Rengiant reportažą laikraštis siunčia žurnalistą „į gatves“ kalbėti su žmonėmis, kuriuos jis turėtų vaizduoti ir realiai pamatyti straipsnyje aprašomus dalykus. Tam reikia daugiau laiko ir resursų, negu tada, kai žurnalistas dirba iš savo kabineto naudodamas internetą ir telefoną. Tačiau iš esmės reportažai yra reti (5% visų straipsnių),

(4) Dagbladet og Verdens Gang

(5) Aftenposten

nors prenumeruojamame laikraštyje jų yra daugiau, negu kituose dviejuose kartu sudėjus. Visų trijų laikraščių puslapiuose nuo seno vyksta svarbios viešos diskusijos. Kaip matyti iš 4 lentelės, debatų (kronikos) žanras sudaro 9–18 procentų visų straipsnių, kuriuose rašoma apie psichinę sveikatą ir psichikos sutrikimus. Taigi, debatų (kronikos) žanro straipsnių lyginamasis skaičius yra mažesnis „Aftenposten“ negu kituose dviejuose atskirai parduodamuose laikraščiuose. Tačiau reikia prisiminti, kad daug, jei ne dauguma, skaitytojų laiškų atitiktų šį žanrą, tačiau jie yra spausdinami atskirame skaitytojų laiškų skyriuje. Atrodo, kad „Aftenposten“ palieka daugiau erdvės savo puslapiuose skaitytojų nuomonei negu kiti du laikraščiai.

Apie ką rašo laikraščiai?

Kai straipsniai apie psichinę sveikatą pasirodo Norvegijos laikraščiuose, pasikartoja dvi pagrindinės temos (žr. 5 lentelę). Viena iš jų yra gydymas, kita – nusikaltimas. Kalbant apie gydymą, dažniausiai diskutuojamas klausimas yra jėgos ir prievartos taikymas. Tai artimai susiję su debatais, kurie prasidėjo 2008 metų lapkričio 27 dieną „Dagbladet“ laikraščio kronikos skyriuje išspausdinus straipsnį „Aš – kankintojas?“. Šiame straipsnyje Norvegija buvo kritikuojama už jėgos panaudojimą teikiant psichinės sveikatos priežiūros paslaugas. Kronika buvo išspausdinta Norvegijos visuomeninei televizijai paskelbus⁶ JTO pranešimą apie priverstinį medikamentų skyrimą: „Priklausomai nuo aplinkybių, sukeltos kančios ir jų pasekmės asmens sveikatai gali būti prilyginamos tam tikrai kankinimų formai“. Tuo pačiu metu Norvegijoje buvo atliktas tyrimas apie jėgos panaudojimą psichiatrijoje. Buvo nustatyta, kad vienas iš keturių prievartinio hospitalizavimo atvejų yra atšaukiamas per 24 valandas. Tai reiškia, kad Norvegijoje egzistuoja daugybė nepraneštų atvejų apie prievartinę hospitalizaciją⁷. Tai pradėjo aršias diskusijas žiniasklaidoje apie jėgos panaudojimą gydant psichikos sutrikimus – ir ne vien tik trijuose laikraščiuose, kurie buvo pasirinkti tyrimams. Tarp diskusijos dalyvių galima rasti sveikatos priežiūros specialistų, pacientų teisių gynimo organizacijų atstovų ir žmonių, kurie patys patyrė priverstinį psichiatrinį gydymą. Norvegijos laikraščiuose 1999–2000 metais išspausdintų straipsnių, kuriuose rašoma apie psichikos sveikatą tyrimas (Morlandstų 2006) taip pat parodė, kad gydymas buvo vyraujanti tema. Prievartinis gydymas, kurio atsiradimą paskatino nauji teisės aktai, jau tais metais buvo svarbi tema. Teisės aktai praplėtė prievartos taikymą psichiatriniam gydymui, taip pat jos panaudojimą net žmonių namuose. Dauguma straipsnių apie gydymą pasirodė „Aftenposten“ laikraštyje.

⁽⁶⁾ Pranešimą 2008 metų lapkričio 28 dieną paskelbė populiari dokumentikos programa „Brennpunkt“, priklausanti Norvegijos transliavimo kompanijai (Norwegian Broadcasting Company or NRK).

⁽⁷⁾ *Tvungen Psykisk helsevern ved døgnopphold i perioden 2001–2006*. SINTEF-rapport 2008.

5 lentelė: Pagrindinė tema ir laikraščiai (procentais)

Laikraštis Tema	„Verdens Gang“	„Dagbladet“	„Aftenposten“	Iš viso
Psichikos sutrikimas	18	7	10	11
Politika	5	16	14	13
Gydymas	11	16	29	21
Nusikaltimai	44	24	10	22
Literatūra (muzika, filmas)	4	17	13	12
Kita	18	20	24	21
Iš viso	100	100	100	100
N=	55	81	125	261

Kita dažna laikraščių tema, rašant apie psichikos sveikatą, yra nusikaltimai. Kaip matyti iš 5 lentelės, straipsniai psichikos sveikatos ir nusikaltimų temomis kur kas dažniau spausdinami atskirai parduodamuose laikraščiuose, ypač „Verdens Gang“, negu prenumeruojamame laikraštyje. Vidutiniškai daugiau nei 20% straipsnių pagrindinė tema yra nusikaltimai, tačiau „Verdens Gang“ laikraštyje beveik pusėje visų straipsnių rašoma apie nusikaltimus. 6 lentelėje matyti, kad 30% visų straipsnių liečia nusikaltimų temą. Tai reiškia, kad psichinės sveikatos temas nagrinėjant Norvegijos laikraščiuose, trečdalis straipsnių vienu ar kitu būdu susieja šią temą su nusikaltimais. Tai didelis skaičius, ypač jei prisiminsime, kad didelis straipsnių apie nusikaltimus skaičius kalba apie žinomus atvejus, patraukiančius daug dėmesio, dažnai užimančius pirmąjį laikraščio puslapį ir keletą kitų vidinių laikraščio puslapių. Taip pat gana dažnai nusikaltimų istorijos yra spausdinamos praėjus kelioms dienoms po įvykio, arba jei įvykis yra svarbus, jos pateikiamos kaip straipsnių serijos. „Verdens Gang“ laikraštyje net 66% visų straipsnių psichinės sveikatos tema vienaip ar kitaip buvo kalbama ir apie nusikaltimus. Palyginus su anksčiau minėtu Norvegijos laikraščių 1999–2000 metų periodo tyrimu, per trumpesnę laiką nei paskutiniai dešimt metų straipsnių apie nusikaltimus Norvegijos laikraščiuose išaugo 50% (nuo 20% iki 30%) (ibid).

6 lentelė. Straipsniai nusikaltimų tema skirtinguose laikraščiuose (procentais)

Laikraštis Nusikaltimų tema	„Verdens Gang“	„Dagbladet“	„Aftenposten“	Iš viso
Taip	66	25	18	30
Ne	34	75	82	70
Iš viso	100	100	100	100
N=	55	81	125	261

Be to, gana didelis straipsnių skaičius nerašo nei apie psichikos sutrikimus, nei apie jų gydymą, nei apie politiką ar nusikalstamumą, o rašo kitomis temomis – vaikų, gyvūnų, pagyvenusių žmonių priežiūrą, medicinos klausimais ar net apie vaikuoklius. Tokie straipsniai buvo klasifikuoti prie temos „kita“ (žr. 5

lentelę).

7 lentelė. Žanras pagal straipsnio pagrindinę temą (procentais)

Žanras Pagrindinė tema	Naujie- nos	Repor- tažas	Debatai (kronika)	Skaity- tojų laiškai	Pasta- bos	Veda- mojo kari- katūros	Veda- mojo skiltis	Iš viso
Psichikos su- trikimas	10	14	3	11	20	0	0	11
Politika	10	7	25	13	9	100	29	13
Gydymas	15	29	34	34	11	0	43	21
Nusikaltimai	35	14	3	0	20	0	14	22
Literatūra (muzika, fil- mai)	15	14	13	2	16	0	0	12
Kita	15	22	22	40	24	0	14	21
Iš Iš viso	100	100	100	100	100	100	100	100
N=	124	14	32	38	45	1	7	261

Kaip matyti 7 lentelėje, psichikos sutrikimai yra pati dažniausia reportažų tema. Reportažuose taip pat dažniausiai leidžiama pasisakyti sutrikusios psichikos asmenims (žr. žemiau). Politika dominuoja debatų ir kronikos straipsniuose bei laikraščio redaktoriaus pasisakymuose (redaktoriaus skiltis ir vedamojo karikatūros). Straipsniai apie gydymą, kaip jau minėjome, yra tipiška debatų žanro sritis, taip pat ir tada, kai redaktorius nori paskatinti platesnes diskusijas psichinės sveikatos temomis. Beveik pusė redaktoriaus vedamųjų lieté gydymo temą. Nusikaltimai buvo pagrindinė naujienų pranešimų ir trumpų žinučių tema.

Kas yra straipsnio pagrindinis asmuo/veikėjas ir kam leidžiama kalbėti?

Kai Norvegijos laikraščių straipsnių pagrindinė tema yra psichikos sutrikimai, dažniausiai straipsnių pagrindinis aprašomasis yra sutrikusios psichikos asmuo, po jo – vaikai ir jaunimas, nusikaltėliai ir įžymybės, tokios kaip muzikantai ar kino žvaigždės (žr. 8 lentelę, 2 priedas). Sutrikusios psichikos asmenys yra straipsnių pagrindiniai aprašomieji 29% atveju. Yra gana nemažai straipsnių apie liginines ar tam tikras diagnozes, tačiau neminimi konkretūs asmenys. Tačiau net kai trečdalis straipsnių pagrindiniai aprašomieji yra sutrikusios psichikos asmenys, jie naudojami kaip informacijos šaltinis tik 12% straipsnių (žr. 12 lentelę, 2 priedas). Taigi jie dažnai būna dėmesio centre, tačiau jų retai klausomasi. Tie, kurių klausomasi, pirmiausia yra įvairūs ekspertai, tokie kaip tyrinėtojai, gydytojai (tarp jų – psichiatrai, ligininių direktoriai), taip pat politikai, policijos darbuotojai ir kiti su teisėsauga susiję asmenys. Tokią situaciją 1999–2000 metais atliktame tyrime nustatė Morlandstų (ibid.). Šio Norvegijoje atlikto tyrimo dažniausiai naudojamas šaltinis yra „kažkas kitas“, po kuriuo gali slėptis redaktoriai ir žurnalistai, kitos žiniasklaidos priemonės, knygos, rašytojai, mokytojai, bankų darbuotojai, įvairių nevyriausybinų organizacijų atstovai, paminint tik keletą galimų šaltinių.

Jeigu apie sutrikusios psichikos asmenis rašoma laikraščiuose, tai dažniausiai būna vyrai. Tarp sutrikusios psichikos asmenų, kurie buvo laikraščių informacijos šaltiniais, trys iš keturių buvo vyrai (žr. 9 lentelę 2 priedas). 40% sutrikusios psichikos asmenų, kurie yra straipsnių pagrindiniai asmenys, įvardijami ir dažniausiai jie atstovauja patys save, o ne visą sutrikusios psichikos asmenų grupę (žr. 10 ir 11 lentelę, 2 priedas).

Apibendrinimas

Norvegijoje atlikto tyrimo dalyje labiausiai pastebimas atradimas – straipsnių, jungiančių psichinę sveikatą ir nusikaltimus, skaičius. Ne mažiau kaip 30% straipsnių psichinės sveikatos tema dažniausiai buvo rašoma apie nusikaltimus. Per paskutiniuosius dešimt metų straipsnių apie nusikaltimus padidėjo 50%. Politiniai aspektai yra kur kas rečiau paliečiami, tikriausiai todėl, kad psichinės sveikatos priežiūros sistemos reforma yra baigta. Gydymas, ypač prievartinis, ir prievartos taikymas gydymo metu išlieka svarbiomis temomis taip pat ir debatų žanre. Verta pastebėti, kad straipsniuose padidėjo sutrikusios psichikos asmenų, naudojamų kaip informacijos šaltinis, skaičius. Tačiau ir toliau išlieka tendencija kalbėti apie sutrikusios psichikos asmenis jų pačių neatsiklausus!

6. Švedijos tyrimas

Tyrimas apima tris didžiausius Švedijos laikraščius, iš kurių vienas išėina rytais (turi prenumeratą) ir kiti du, vadinami vakariniais, nors jie dabar ir išėina rytais. Nepaisant to, Švedijoje yra įprasta prenumeruoti rytinį laikraštį, o vakare, pakeliui iš darbo namo, nusipirkti vakarinį laikraštį. Nesant galimybės užsiprenumeruoti vakarinių laikraščių, šie patraukliomis antraštėmis bando pritraukti pirkėjus.

Straipsnių skaičius ir žanrai

Per trijų mėnesių laikotarpį 161 straipsnyje buvo rašoma apie psichikos sutrikimus. 66% straipsnių pasirodė vakarinėje, 34% – rytinėje spaudoje. Daugiausia (68%) jie priklausė naujienų žanrui. Po to einantis žanras buvo reportažas (žr. 7 lentelę, 2 priedas).

Tema

Kalbant apie psichikos sutrikimus labiausiai paplitusi tema per trejus tyrimo mėnesius buvo nusikaltimai (žr. 5 lentelę 2 priedas). 62% visų straipsnių buvo rašoma apie nusikaltimus. Sunku pasakyti, ar tai tipiškas atvejis Švedijoje, ar tik sutapimas. Per tyrimo laikotarpį Švedijoje įvyko trys didelį atgarsį sulaukusios žmogžudystės, iš kurių dviem atvejais aukos buvo vaikai. Šie nusikaltimai sulaukė didelio žiniasklaidos dėmesio. Be to, žudynės Suomijos mokykloje taip pat pritraukė daug dėmesio, kaip ir Josef Fritzl, kuris laikė įkalintą savo dukterį ir prievartavo ją 24 metus, atvejis.

8 lentelė. Pagrindinės temos ir laikraščio tipas (procentais)

Tipas Pagrindinė tema	Parduodamas atskirai	Prenumeruoja- mas	Iš Iš viso
Psichikos sutriki- mai	11	18	14
Politika	1	9	4
Gydymas	2	20	8
Nusikaltimai	79	29	62
Literatūra (muzika, filmai)	2	9	4
Kita	5	15	8
Iš Iš viso	100	100	100
N=	106	55	161

Straipsniai apie nusikaltimus neabejotinai pirmavo vakarinėje žiniasklaidoje. 79% visų vakarinės spaudos straipsnių pagrindinė tema buvo nusikaltimas, su juo susijęs teismo procesas, teismo psichiatro atlikta psichiatrinė ekspertizė ar nusikaltėlio gyvenimas. Rytiniame laikraštyje nusikaltimai taip pat buvo vyraujanti tema, tačiau tokie straipsniai sudarė 29%. Nors nusikaltimai ir buvo labiausiai paplitusi tema abiejų tipų laikraščiuose, straipsnių apie nusikaltimus procentinė dalis vakarinėje spaudoje yra didesnė ir būtų įdomu atlikti jų turinio kokybinę analizę.

Labai dažnai straipsnis apie nusikaltimus, kuriuos įvykdė sutrikusios psichikos asmuo, turėjo specialią antraštę, suteikiančią nusikaltimui trumpą lengvai atpažįstamą pavadinimą, susijusį su nusikaltėliu ar nusikaltimo vieta, pavyzdžiui, *Tyskan* (Moteris iš Vokietijos, AB 081026), *Järnspeppsmannen* (Žmogus su geležiniu strypu, AB 081105) ir *Jägaren* (Medžiotojas, Exp 081115).

Antra pagal populiarumą tema buvo psichikos sutrikimai (14%). Šie straipsniai pasakojo paties sutrikusios psichikos asmens istoriją, pavyzdžiui, *Jag blev fånge i min egen kropp* (Aš tapau savo paties kūno kaliniu, AB 080919), *Kräkning är ett manligt tabu! Skammen är värst för killar med ätstörningar* (Vyrams vėmimas yra tabu! Berniukams su valgymo sutrikimais tai didžiausia gėda, AB 080911) ir *Jag är beroende av dataspel* (Esu priklausomas nuo kompiuterinių žaidimų, DN 081128). Straipsniuose taip pat buvo rašoma apie psichikos sutrikimų tyrimus, pavyzdžiui, *Gamla pappor kan få manodepressiva barn* (Vyresnio amžiaus tėvų vaikai gali turėti polinkį sirgti maniakine depresija, DN 080902) ir *Den psykiska ohälsan bland de unga är ett dolt problem* (Bloga paauglių psichinė sveikata yra paslėpta problema, AB 080918).

Nestebina, kad daugumą straipsnių sudarė pranešamos naujienos. Buvo tik keletas straipsnių iš kitų žiniasklaidos žanrų. Dėl to kiekviena iš temų dažniausiai buvo pateikiama kaip naujiena, o šio žanro straipsniuose daugiausia rašoma apie nusikaltimus. 79% visų straipsnių apie nusikaltimus priklauso naujienų žanrui priskiriamams straipsniams. 70% visų naujienų žanro straipsnių rašė apie nusikaltimus.

Pagrindinis asmuo/veikėjas straipsnyje

62% atvejų anksčiau minėtų straipsnių pagrindinis asmuo yra nusikaltėlis. Tai nestebina, nes straipsnių pagrindinė tema buvo nusikaltimai. Atskirai parduodamos vakarinės spaudos 77% straipsnių pagrindinis asmuo buvo nusikaltėlis, o rytinio laikraščio – 29% straipsnių.

73% straipsnių, kuriuose minima sutrikusios psichikos asmens lytis, tai buvo vyras (žr. 9 lentelę, 2 priedas). Tai tiesiogiai gali būti siejama su pagrindine straipsnių tema – nusikaltimais – ir su tuo, kad iš straipsnyje identifikuojamų nusikaltėlių 70% sudaro vyrai.

52% straipsnių sutrikusios psichikos asmuo identifikuojamas vardu ir dažnai nurodomas jo amžius. Dažniausiai identifikuojamas sutrikusios psichikos asmuo yra nusikaltėlis. Visuose straipsnių žanruose ir pagrindinėse temose paprastai yra identifikuojami vyrai, tačiau iš visų minimų moterų įvardijamos yra 77%, lyginant su 70% vyrų. Ar moterys dažniau įvardijamos kitose temose nei nusikaltimai? Galima atsakyti teigiamai, pavyzdžiui, garsios moterys pačios pasakoja apie savo depresiją, mitybos sutrikimus ar nerimo sukeltą isteriją. Pavyzdžiu gali būti viena iš garsios Švedijos realybės-muilo operos *Lonley Mother is seeking...* dalyvių, laikraštyje „Aftonbladet“ (080919) pasakojanti apie jos patirtą nerimo sukeltą isteriją ar TV programos vedėja, pasakojanti apie jos kasdienę kovą su lengvos formos psichikos negalia („Expressen“ 080927).

Kas kalba ir kas yra informacijos šaltinis?

Dažniausias informacijos šaltinis ir asmuo, galintis daugiausia pasisakyti straipsniuose, yra pats žurnalistas. Dauguma atvejų žurnalistai yra pagrindinis informacijos šaltinis. Taip pat yra įprasta, bent jau vakarinėje spaudoje, daryti nuorodas į kitame laikraštyje paskelbtą informaciją. Labiausiai cituojamas yra „The Sun“ laikraštis.

Įdomu, kad vienas iš vakarinių laikraščių („Expressen“) visuose straipsniuose apie už Švedijos ribų įvykdytus nusikaltimus, deda nuorodą į Norvegijoje leidžiamą laikraštį „Dagbladet“. Be to, „kiti ekspertai“ (27% straipsnių) ir teisėjas ar teisėsaugos pareigūnai (26% straipsnių) yra nurodomi kaip informacijos šaltiniai. Kategorijoje „kiti ekspertai“ yra daug oficialių pranešimų, pavyzdžiui, nusikaltimų psichiatrinės ekspertizės rezultatai, tyrimų pranešimai ir vyriausybiniai pranešimai.

Nagrinėjant informacijos šaltinius skirtingų temų straipsniuose, vienintelis išsiskiriantis dalykas yra tas, kad beveik nė vienas iš jų kaip informacijos šaltinio nenaudoja profesionalių globos ir rūpybos specialistų.

Apibendrinimas

Iš surinktos medžiagos matyti, kad idealus straipsnis, priklausantis naujienų žanrui, rašo apie nusikaltimą ir nusikaltėlių vyrą kaip straipsnio pagrindinį asmenį/veikėją. Didelis procentas straipsnių nusikaltimų temomis yra labai stebinantis ir įdomus atradimas. Sutrikusios psichikos asmenų įvykdyti nusikaltimai per ilgą laiką sukūrė jų, kaip pavojingų asmenų, neigiamą stereotipą ir stigmą (Signorielli 1993, Philo 1996, Ljuslinder 2002). Jei taip vis dar yra Švedijoje 2008 metais, reikėtų atkreipti dėmesį. Koks yra visuomenės interesas istorijoje apie nusikaltimą ir sutrikusios psichikos asmenį? Kada sutrikusios psichikos nusikaltėlis yra įvardijamas žiniasklaidoje?

7. Baigiamoji diskusija – panašumai, skirtumai ir tolesni darbai

Yra daug panašumų, kaip laikraščiai rašo apie psichikos sveikatą ir psichikos sutrikimus Lietuvoje, Norvegijoje ir Švedijoje. Tai tikriausiai paaiškinama žiniasklaidos logika, Iš visos Vakarų žiniasklaidos taikomų naujienų kriterijų ir dramaturgijos, kurios ištakos siekia Aristotelio dramas, bendru normų rinkiniu.

Ar žiniasklaidos pranešimai apie psichikos sveikatą yra nusikaltimų pranešimai?

Dauguma straipsnių, rašančių psichikos sveikatos temomis, yra naujienų pranešimai ir dauguma jų paliečia nusikaltimų temą. Norvegijoje ir Švedijoje, kur egzistuoja skirtumas tarp atskirai parduodamų ir tik prenumeratos pagrindais platinamų laikraščių, straipsnių apie nusikaltimus skaičius yra didžiausias atskirai parduodamuose laikraščiuose („bulvarinėje spaudoje“). Lietuvoje tik atskirai pardavinėjamų laikraščių nėra, tačiau laikraštis, kuris gali būti laikomas „bulvariniu“, taip pat spausdina didžiausią straipsnių nusikaltimų temomis skaičių.

Buvo keista atrasti, kad Iš visose trijose šalyse nusikaltimai yra dažniausiai pasitaikanti straipsnių tema. Remiantis Morlandstų (2006) pastebėjimu, kad Norvegijoje straipsnių apie nusikaltimus skaičius 1999–2000 metais padidėjo 50%, tai gali atspindėti bendrą tendenciją. Švedijoje atskirai parduodamuose laikraščiuose nusikaltimai yra pagrindinė tema 78% straipsnių. Juose kalbama apie psichinę sveikatą ar psichikos sutrikimus. Lietuvos laikraščiuose straipsnių nusikaltimų tema skaičius yra panašus kaip Norvegijoje (30%).

Kuo galima paaiškinti didelį skaičių straipsnių, rašančių apie nusikaltimus ir sutrikusios psichikos asmenis? Ar tai tik sutapimas, kaip kad buvo diskutuojama anksčiau pateiktame Švedijos tyrime (tiriamu laikotarpiu Švedijoje įvyko neįprastai didelio atgarsio sulaukusios ar nepaaiškinamos žmogžudystės), ar čia galima pastebėti tam tikrą tendenciją stereotipiškai žiūrėti į psichikos sutrikimus ir rimtus nusikaltimus? Nėra abejonių, kad toks skaičius straipsnių apie nusikaltimus ir psichikos sutrikimus gali sukurti ar padėti palaikyti sutrikusios psichikos asmenų, kaip pavojingų, nestabilių ir linkusių į prievartą, įvaizdį, kaip buvo teigiama ankstesniuose tyrimuose. Be abejonės, toks sutrikusios psichikos asmenų vaizdavimas tik sustiprina neigiamus stereotipus ir stigmą. Tai savo ruožtu sukelia šios asmenų grupės, užsisklendimą savyje ir daro jų integraciją labai sunkiai įmanoma tiek jiems patiems, tiek ir profesionalams.

Šį vaizdą taip pat sustiprina faktas, kad dažniausiai sutrikusios psichikos asmuo yra straipsnių pagrindinis personažas Lietuvoje ir Norvegijoje, tačiau jis retai naudojamas kaip informacijos šaltinis: žiniasklaidos straipsniai yra apie individus, kuriems retai suteikiama galimybė pasisakyti. Panaši tendencija yra ir Švedijoje, tačiau ten straipsnių pagrindinis asmuo yra nusikaltėlis.

Ekspertai yra dažniausias informacijos šaltinis straipsniuose nusikaltimų temomis. Norvegijoje ir

Švedijoje straipsnių apie nusikaltimus informacijos šaltinis dažniausiai yra prokurorai ir gynybos advokatai, Lietuvoje – policija. Iš visose trijose šalyse antras pagal dažnumą informacijos šaltinis yra psichiatrai, tačiau „kiti ekspertai“, tokie kaip tyrinėtojai, sveikatos priežiūros įstaigų administratoriai, kiti oficialūs asmenys ir vadovai, taip pat dažnai pasitaiko. Norvegijoje taip pat svarbus informacijos šaltinis yra politikai – tai nėra tipiška kitoms dviems šalims (žr. 12 lentelę, 2 priedas). Taigi atrodo, kad yra saugiau imti interviu iš gydytojų, advokatų ir politikų, negu iš tų, kurie turi daugiau asmeninės patirties, pavyzdžiui, iš sutrikusios psichikos asmenų ar jų šeimos narių. Kaip teigia Morlandstø (ibid.), žurnalistai turi tendenciją laikytis atokiau nuo psichikos sveikatos tematikos, taip išvengdami informacijos su asmenine patirtimi šaltinių.

Dar viena tendencija, bendra Iš visoms trims šalims, kuri taip pat gali būti įvardijama kaip būdas laikytis atokiau nuo psichikos sutrikimų tematikos, yra tai, kad tik keletas profesionalių globos ir rūpybos specialistų naudojami kaip informacijos šaltiniai. Slaugės, socialiniai darbuotojai ir kiti specialistai paprastai daugiau ir artimiau bendrauja su sutrikusios psichikos asmenimis negu psichiatrai ar advokatai ir dažnai kur kas geriau žino, kaip šiandien gyvena sutrikusios psichikos asmenys. Tačiau jų balsas retai girdimas viešai – galbūt profesinė etika jiems draudžia kalbėti, arba paprasčiausiai žurnalistai jiems nepaskambina.

Kitas būdas atsitolinti yra teikti nuorodas į įvykius, o ne pranešti apie juos. Rašant reportažą žurnalistas turi išvykti iš biuro ir susitikti su žmonėmis įvykio vietoje, kalbėti su jais, apibūdinti jų socialinę aplinką. Tirtoje medžiagoje galima rasti tik labai nežymų reportažų skaičių (žr. 7 lentelę, 2 priedas). Taip pat randama daugiau reportažų Švedijos negu Norvegijos ir tuo labiau Lietuvos laikraščiuose, tačiau bendrai jie neviršija 5% visų straipsnių.

Skirtumai

Vienas ryškus skirtumas tarp trijų šalių yra tas, kad lyginant su Norvegija, Lietuvos ir Švedijos žiniasklaidoje yra žymiai mažiau pranešimų apie psichinės sveikatos politiką ir teisės aktus.

Taip pat Norvegijoje kur kas labiau paplitę debatų pobūdžio straipsniai (debatai, kronika, skaitytojų laišakai, redakcijos vedamieji ir karikatūros) negu kitose dviejose šalyse. Lietuvoje situacija yra visiškai priešinga, nes psichinės sveikatos politikos tema viešoje erdvėje visiškai nediskutuojama. Apie padidėjusį susidomėjimą galima spręsti iš straipsnių komentarų internetiniuose tinklalapiuose, kurie dažnai virsta diskusijomis ir debatais. Gal po tam tikro laiko psichinės sveikatos politikos diskusijos Lietuvoje persikels ir į viešąją erdvę?

Skirtumai yra ir identifikuojant sutrikusios psichikos asmenis trijose šalyse. Lietuvoje identifikavimas yra kur kas detalesnis negu Švedijoje ir Norvegijoje. Sutrikusios psichikos asmenys apibūdinami labai detalčiai – vardas, pavardė, dažnai būna ir fotografija, netgi miestas ir gatvė, kurioje jie gyvena. Jeigu pranešama apie nusikaltimą, kuris dar nėra nagrinėjamas teisme ir asmuo tik įtariamas, jis vis tiek yra labai aiškiai identifikuojamas, tik išskirtiniais atvejais nurodomi asmens inicialai.

Tęstinumas

Nei Norvegijoje, nei Švedijoje nebeliko didelių ligoninių ir kitų institucijų sutrikusios psichikos asmenims, tačiau Lietuvoje jų dar yra likę gana daug. Spaudos straipsniai apie tai nekalba – tai yra keista ir šį klausimą norisi tirti toliau. Lietuvos medžiagoje buvo rastas tik vienas straipsnis (reportažas) apie sutrikusios psichikos moterį ir jos globėjus – buvo rašoma apie kovą dėl teisės ją prižiūrėti. Straipsnyje buvo paminėta, kad sutrikusios psichikos moteris gyvena dideliame valstybiniame pensionate, tačiau pati institucija buvo paminėta tik tarp kitko. Straipsnyje nebuvo rašoma apie neigalios moters gyvenimą institucijoje.

Taip pat ruošiamasi tęsti kokybinę analizę apie tai, kaip laikraščiai aprašo nusikaltimus ir nusikaltėlius. Ar bus rasti vienašališki, stereotipiniai įvaizdžiai, kokie buvo parodyti ankstesniuose tyrimuose, ar bus rastas naujas, alternatyvus požiūris? Taip pat bus tęsiamas tyrimas apie tai, kodėl Švedijos laikraščiuose yra tiek daug psichikos sveikatos sritį liečiančių straipsnių apie nusikaltimus. Numatoma tirti, kaip yra įvardijami sutrikusios psichikos asmenys, kada tai įvyksta, ar nurodomas vardas, amžius ir kokie pavadinimai yra naudojami apibūdinti sutrikusios psichikos asmenį.

Taigi žiniasklaidos pranešimų lygis Iš visose trijose šalyse yra toks pat. Bet skirtumai, žinoma, išlieka. Kai kurie iš jų buvo nustatyti šio lyginamojo kiekybinio tyrimo metu, tačiau kitus dar reikia nagrinėti giliau kokybinės analizės būdu, siekiant atrasti socio-kultūrinės reikšmes.

8. Literatūra

1. Auslander, Gail K. And Nora Gold (1999): „Media Reports on Disability: A Binational Comparison of Types and Causes as Reported in Major Newspapers“, in *Disability and Rehabilitation, Vol. 21 No 9*.
2. Barnes, Colin (1992): *Disabling Imagery & The Media. An Exploration of the Principles for Media Representation of Disabled People*. Halifax. Ryburn Book Production.
3. Clogston, John S. (1989): „A Theoretical Framework for Studying Media Portrayal of Persons With Disabilities“, Paper on the *Mass Communication and Society Division of the Association for Education in Journalism and Mass Communication*. August 1989. Washington DC.
4. Coverdale, John, Raymond Nairn and Donna Claasen (200?): „Depictions of mental illness in print media: a prospective national sample“, in *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, Volume 36, Issue 5 (p 697–700).
5. Cumberbatch, Guy and Ralph Negrine (1992): *Images of disability on Television*. London. Routledge.
6. Edney, Dara Roth (2004): „Mass Media and Mental Illness: A Literature Review“. Canadian Mental Health Association, Ontario.
7. Höijer, Birgitta och Joel Rasmussen (2005): *Mediebilden av psykisk sjukdom och psykiatrin i samband med våldsbrott. En studie av DN, Aftonbladet och Rapport*. Stockholm. Riksförbundet för Social och Mental Hälsa, Örebro Universitet, Handikappförbundens samarbetsorgan och Paraplyprojektet.
8. Ljuslinder, Karin (2000): „Kroppen – Annorlundaskapets konstruktör – representationen av funktionshindrade i Sveriges public-service television (SVT)“, i *Norsk Medietidsskrift*, nr.1.
9. Ljuslinder, Karin (2002): *På nära håll är ingen normal. Handikappdiskurser i Sveriges Television 1956–2000*. Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen i medie- och kommunikationsvetenskap vid Umeå universitet.
10. McLuhan, M, (1967): *The Medium is the Message*, New York: Bantam Books
11. Morlandstø, Lisbeth (2006): *Journalistikk som institusjonell praksis – utviklingshemmede og psykisk helse i pressen*. University of Bergen.
12. Philo, Greg, Greg McLaughlin and Lesley Henderson (1996): „Media content“, in Philo, Greg (ed.): *Media and Mental Distress*. Glasgow Media Group. Longman Limited.

13. Philo, Greg (1996): „The media and public belief“, in Philo, Greg (ed.): *Media and Mental Distress*. Glasgow Media Group. Longman Limited.
14. Philo, Greg (1999): „Media and mental illness“, in Philo, Greg (ed.): *Message received*. Glasgow Media Group. Longman Limited.
15. Pointon, Ann (1997): „Disability and documentary“, in Pointon, Ann (ed.): *FRAMED. Interrogating Disability in the Media*. London. British Film Institute.
17. Ruškus, J., Daugėla, M. (2003): „Socialinio fizinės negalios vaizdinio Lietuvos žiniasklaidoje (laikraščiuose) struktūra ir kryptingumas“, Šiaulių universitetas.
18. Signorielli, N, 1993, *Mass Media Images and Impact on Health: a sourcebook*, Westport: Greenwood Press.
19. Stout, Patricia A., Jorge Villegas and Nancy A. Jennings (2004): „Images of mental illness in the media: identifying gaps in the research“. Department of Advertising, University of Texas.
20. Stuart, Heather (2006): „Media Portrayal of Mental Illness and its Treatments. What Effect Does it Have on People with Mental Illness?“. Department of Community Health and Epidemiology, Queens University, Canada.
21. Wahl, Otto F. (1995): *Media Madness. Public Images of Mental Illness*. New Brunswick, New Jersey. Rutgers University Press.

1 priedas

Kintamųjų ir jų reikšmių sąrašas – straipsniai apie psichinę sveikatą

V1 Laikraščio pavadinimas (Norvegija)

Reikšmės:
1 „Verdens Gang“
2 „Dagbladet“
3 „Aftenposten“

V1 Laikraščio pavadinimas (Švedija)

Reikšmės:
„Aftonbladet“
„Expressen“
„Dagens Nyheter“

V1 Laikraščio pavadinimas ir tinklalapio adresas (Lietuva)

Reikšmės:
www.delfi.lt
www.zebra.lt
„Respublika“
„Lietuvos rytas“ (www.lrytas.lt)
„15 minučių“
„Vakaro žinios“

V2 Laikraščio tipas

Reikšmės:
1 Parduodamas atskirai
2 Prenumeruojamas
3 Tinklapis

V3 Kurį mėnesį buvo išspausdinti straipsniai

Reikšmės:
1 Rugsėjis
2 Spalis
3 Lapkritis
4 Gruodis

V4 Ar straipsnio antraštė nurodo, kad straipsnyje rašoma apie psichikos sveikatos problemas?

Reikšmės:
1 Taip
2 Ne

V5 Pagrindinė straipsnio tema

Reikšmės:
1 Psichikos ligos
2 Politika
3 Gydymas
4 Nusikaltimai
5 Literatūra (muzika, filmai)
6 Kita

V6 Ar straipsnyje kalbama apie nusikaltimą?

Reikšmės:
1 Taip
2 Ne

V7 Straipsnio žanras

Reikšmės:
1 Naujienos
2 Reportažas
3 Debatai (kronika)
4 Skaitytojų laišakai
5 Pastabos
6 Asmeniniai reikalai
7 Vedamojo karikatūros
8 Reklama
9 Redakcijos skiltis

V8 Pagrindinis asmuo straipsnyje

Reikšmės:
1 Sutrikusios psichikos asmuo
2 Profesionalus globos ir rūpybos specialistas
3 Politikas
4 Psichiatras
5 Psichologas
6 Šeima ir draugai
7 Policija
8 Teisėjas ir teisininkai
9 Vaikai ir jaunimas
10 Nusikaltėlis
11 Autorius (aktorius/-ė, muzikantas/-ė)
12 Visuomenės narys
13 Nėra pagrindinio personažo
14 Kita

V9 Sutrikusios psichikos asmens lytis

Reikšmės:
1 Vyras
2 Moteris
3 Nenurodyta

V10 Ar straisnyje identifikuojamas sutrikusios psichikos asmuo?

Reikšmės:
1 Taip
2 Ne
3 Nesvarbu

V11 Ar sutrikusios psichikos asmenys atstovauja patys save, ar visą grupę?

Reikšmės:
1 Patys
2 Kiti asmenys
3 Nesvarbu

V12 Kas yra informacijos šaltinis?

Reikšmės:
1 Sutrikusios psichikos asmuo
2 Šeima ir draugai
3 Psichiatras
4 Psichologas
5 Profesionalus globos ir rūpybos specialistas
6 Politikas
7 Policija
8 Teisėjas ir teisininkas
14 Kita

V13 Ar straipsnyje pateikiama statistinė informacija apie psichinę sveikatą?

Reikšmės:
1 Taip
2 Ne

2 priedas

Duomenų lentelės, Iš visos šalys

1 lentelė. Laikraščių (tinklapių) pavadinimas, Lietuva

Laikraščio (tinklapių) pavadinimas	Delfi.lt	Zebra.lt	„Respublika“	„Lietuvos rytas“	„15 minučių“	„Vakaro žinios“	Iš viso
Skaičius	25	28	48	29	5	9	144
Procentinė dalis	17,4	19,4	33,3	20,1	3,5	6,3	100,0

1 lentelė. Laikraščių pavadinimas, Norvegija

Laikraščio (tinklapių) pavadinimas	„Verdens Gang“	„Dagbladet“	„Aftenposten“	Iš viso
Skaičius	55	81	125	261
Procentinė dalis	21,1	31,0	47,9	100,0

1 lentelė. Laikraščių pavadinimas, Švedija

Laikraščio (tinklapių) pavadinimas	„Aftonbladet“	„Expressen“	„Dagens Nyheter“	Iš viso
Skaičius	55	58	48	161
Procentinė dalis	34,2	36,0	29,8	100,0

2 lentelė. Laikraščio tipas

Šalis	Parduodamas atskirai		Prenumerata		Tinklapis		Iš viso	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	5	3,47	69	47,92	70	48,61	144	100,00
Švedija	106	65,84	55	34,16	0	0,00	161	100,00
Norvegija	136	52,11	125	47,89	0	0,00	261	100,00
IŠ VISO	247	40,47	249	43,32	70	16,20	566	100,00

3 lentelė. Kokį mėnesį straipsnis buvo išspausdintas

Šalis	Rugsėjis		Spalis		Lapkritis		Gruodis		Iš viso	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	48	33,30	56	38,90	40	27,80	0	0,00	144	100,00
Švedija	59	36,65	48	29,81	54	33,54	0	0,00	161	100,00
Norvegija	0	0,00	96	36,78	92	35,25	73	27,97	261	100,00
IŠ VISO	107	18,90	200	35,34	186	32,86	73	12,90	566	100,00

4 lentelė. Ar straipsnio antraštė informuoja, kad straipsnyje kalbama apie psichinės sveikatos problemas?

Šalis	Taip		Ne		Iš viso	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	36	25,00	108	75,00	144	100,00
Švedija	51	31,68	110	68,32	161	100,00
Norvegija	69	26,44	192	73,56	261	100,00
IŠ VISO	156	27,70	410	72,30	566	100,00

5 lentelė. Pagrindinė straipsnio tema

Šalis	Psichikos liga		Politika		Gydymas		Nusikalstamumas		Literatūra		Visuomenės švietimas		Kita		Iš viso	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	27	18,75	7	4,86	11	7,64	43	29,86	9	6,25	23	15,97	24	16,67	144	100,00
Švedija	22	13,66	6	3,73	13	8,07	100	62,11	7	4,35	0	0,00	13	8,07	161	100,00
Norvegija	28	10,73	34	13,03	55	21,07	56	21,46	32	12,26	0	0,00	56	21,46	261	100,00
IŠ VISO	81	15,21	47	7,20	75	11,43	199	37,81	48	7,62	23	5,32	93	15,40	566	100,00

6 lentelė. Straipsnis yra kriminaline tema

Šalis	Taip		Ne		Iš viso	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	48	33,30	96	66,70	144	100,00
Švedija	110	68,32	51	31,68	161	100,00
Norvegija	78	29,89	183	70,11	261	100,00
IŠ VISO	232	42,92	334	57,08	566	100,00

7 lentelė. Straipsnio žanras

Šalis	Naujienos		Reportažas		Debatai (kronika)		Skaitytojų laiškai		Pastabos	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	86	59,70	1	1,40	2	1,40	5	3,5	41	28,50
Švedija	110	68,32	16	9,94	12	7,45	9	5,59	11	6,83
Norvegija	124	47,50	14	5,38	32	12,31	38	14,62	45	17,31
IŠ VISO	320	56,54	31	5,48	46	8,13	52	9,19	97	17,14

Šalis	Asmeninės problemos		Vedamojo karikatūros		Reklama		Redakatoriaus skiltis (vedamasis)		Iš viso	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	6	4,20	0	0,00	1	0,70	1	0,70	144	100,00
Švedija	0	0,00	0	0,00	0	0,00	3	1,86	161	100,00
Norvegija	0	0,00	1	0,40	0	0,00	7	2,69	261	100,00
IŠ VISO	6	1,06	1	0,18	1	0,18	11	1,94	566	100,00

8 lentelė. Straipsnio pagrindinis asmuo

Šalis	Sutrikusios psichikos asmuo		Profesionalus slaugytojas		Politikas		Psichiatras		Kitas ekspertas		Šeimos narys ir draugas		Policija	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	55	38,19	3	2,08	6	4,17	5	3,47	3	2,08	1	0,69	1	0,69
Švedija	24	14,91	1	0,62	3	1,86	1	0,62	2	1,24	1	0,62	1	0,62
Norvegija	76	29,12	10	3,83	8	3,07	5	1,92	19	7,28	6	2,30	3	1,15
IŠ VISO	155	27,41	14	2,18	17	3,03	11	2,00	24	3,54	8	1,20	5	0,82

Šalis	Teisėjas ir teisininkai		Kiti		Vaikai ir jauni- mas		Nusikaltėliai		Autorius (aktorius/-ė, muzikantas/-ė)		Nė vienas iš nurodytųjų		Visuomenės narys		Iš viso	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	0	0,00	15	10,42	3	2,08	6	4,17	12	8,33	15	10,42	19	13,19	144	100,00
Švedija	0	0,00	6	3,73	10	6,21	100	62,11	12	7,45	0	0,00	0	0,00	161	100,00
Norvegija	2	0,77	34	13,03	21	8,05	16	6,13	20	7,66	27	10,34	14	5,36	261	100,00
IŠ VISO	2	0,26	55	9,06	34	5,45	122	24,14	44	7,82	42	6,92	33	6,19	566	100,00

9 lentelė. Sutrikusios psichikos asmenų lytis

Šalis	Vyras		Moteris		Nesvarbu		Neatsakė		Iš viso	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	44	30,56	24	16,67	71	49,31	5	3,47	144	100,00
Švedija	82	50,93	30	18,63	49	30,43	0	0,00	161	100,00
Norvegija	65	24,90	21	8,05	175	67,05	0	0,00	261	100,00
IŠ VISO	191	35,46	75	14,45	295	48,93	5	1,16	566	100,00

10 lentelė. Sutrikusios psichikos asmenų identifikavimas straipsnyje

Šalis	Taip		Ne		Nesvarbu		Iš viso	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	54	37,50	15	10,42	75	52,08	144	100,00
Švedija	84	52,17	30	18,63	47	29,19	161	100,00
Norvegija	37	14,18	57	21,84	167	63,98	261	100,00
IŠ VISO	175	34,62	102	16,96	289	48,42	566	100,00

11 lentelė. Ar sutrikusios psichikos asmenys atstovauja patys save, ar visą grupę?

Šalis	Patys save		Grupę		Kitus		Nesvarbu		Iš viso	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	63	43,75	50	34,72	3	2,08	28	19,44	144	100,00
Švedija	95	59,01	26	16,15	2	1,24	38	23,60	161	100,00
Norvegija	73	27,97	32	12,26	0	0,00	156	59,77	261	100,00
IŠ VISO	231	43,58	108	21,04	5	1,11	222	34,27	566	100,00

12 lentelė. Informacijos šaltinis ⁸

Šalis	Lietuva		Švedija		Norvegija		Iš viso	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Sutrikusios psichikos asmuo	15	10,4	26	16,1	32	12,3	73	38,8
Šeimos narys ar draugai	10	6,9	11	6,8	28	10,7	49	24,5
Psichiatras	23	16,0	29	18,0	39	14,9	91	48,9
Psichologas	15	10,4	15	9,3	10	3,8	40	23,6
Kiti ekspertai (specialistai)	22	15,3	44	27,3	91	34,9	157	77,5
Profesionalus slaugytojas	6	4,2	5	3,1	10	3,8	21	11,1
Politikas	6	4,2	8	5,0	35	13,4	49	22,5
Policija	24	16,7	22	13,7	27	10,3	73	40,7
Teisėjas ar teisininkas	12	8,3	42	26,1	37	14,2	91	48,6
Kitas	72	50,0	52	32,3	109	41,8	233	124,1

13 lentelė. Straipsnyje pateikta statistinė informacija apie psichinę sveikatą

Šalis	Taip		Ne		Iš viso	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Lietuva	6	4,17	138	95,83	144	100,00
Švedija	15	9,32	146	90,68	161	100,00
Norvegija	36	13,79	225	86,21	261	100,00
IŠ VISO	57	9,09	509	90,91	566	100,00

⁽⁸⁾ Skaičiai ir procentinės dalys viršija 100%, nes kai kuriuose straipsniuose buvo naudojamas daugiau nei vienas informacijos šaltinis.